

Od apologii do odrzucenia – warianty pojmowania kulturowych upojeń. Międzynarodowa konferencja naukowa *Sztuczne raje: upojenia kulturą – upojenia w kulturze. Przypadek słowiański, Poznań 6–7 czerwca 2017 r.*

W dniach 6–7 czerwca 2017 roku w Collegium Maius Uniwersytetu Adama Mickiewicza odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa *Sztuczne raje: upojenia kulturą – upojenia w kulturze. Przypadek słowiański* zorganizowana przez Komisję Sławistyczną Polskiej Akademii Nauk, Instytut Filologii Polskiej i Instytut Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Konferencja miała na celu przyjrzenie się wariantom rozumienia kulturowych upojeń funkcjonującym w kulturach słowiańskich, poszerzenie Baudelairowskiej metafory „sztucznych rajów”, ukazanie jej zarówno uniwersalnego, jak i partykularnego wymiaru. W trakcie konferencji wygłosiło swój referat 51 naukowców z ośrodków akademickich w Albanii, Białorusi, Chorwacji, Czechach, Serbii i Polsce.

Konferencję otworzyli: prof. Tomasz Mizerkiewicz, dziekan Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej UAM, prof. Marzanna Kuczyńska, przewodnicząca Komisji Sławistycznej PAN Oddział w Poznaniu, prof. Zbigniew Kopeć, dyrektor Instytutu Filologii Polskiej UAM i prof. Anna Gawarecka, zastępca dyrektora Instytutu Filologii Słowiańskiej UAM.

Obrodom plenarnym, które odbywały się 6 czerwca 2017 roku w Salonie Mickiewicza, przewodniczyła prof. Anna Gawarecka. W tej części jako pierwsza referat pt. *Straszne skutki upojenia dziełem sztuki u Petroniusza: studium przypadku* przedstawiła prof. Elżbieta Wesołowska z Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Prelegentka na podstawie *Satyrykonu* omówiła i poddała krytycznej analizie zębne konsekwencje odurzenia dziełem sztuki. Natomiast prof. Milica Semková (Uniwersytet Wrocławski) zastanawiała się *Czy Królewicz Marko i jego wschodniosłowiańscy pobratymcy odurzali się alkoholem?*, badając ten wątek w rosyjskich bylinach, dumkach ukraińskich i południowosłowiańskich pieśniach bohaterskich. Trzeci referat *W kręgu halucynogennych grzybków – »Mycelium« Vilmy Kadlecovej jako wizja (nie)harmonijnego współzycia różnych ras* wygłosiła prof. Joanna Czaplinska z Uniwersytetu Opolskiego, która wskazała na przedstawioną w utworze wizję świata przyszłości i sposób zdobywania władzy. Natomiast prof. Svatava Urbanová (Ostravská univerzita, Czechy) ukazała *Mapę Ostravy, města ztraceného v »umělých rájích«* przede wszystkim na podstawie twórczości Petra Motýla, Petra Hrušky i Jaroslava Žily. Do referatu prof. S. Urbanovej nawiązał prof. Mieczysław Balowski (Uniwersytet im. A. Mickiewicza), który na ba-

zie nazw własnych przedstawił *Upojenie ideą wielkiego miasta w świetle nazw ulic Polskiej Ostrawy*.

Po przerwie rozpoczęła się druga część obrad plenarnych, której przewodniczyła prof. Izabela Lis-Wielgosz. Jako pierwszy wystąpił prof. Patrycjusz Pająk z Uniwersytetu Warszawskiego. W swoim wystąpieniu *Raj staroświeckości w czeskim kinie retro* ukazał dzieje tej gałęzi kinematografii, wskazując przede wszystkim na kontekst historyczno-polityczny, funkcje społeczne i walory estetyczne. Docent Suzana Čoha (Sveučilište u Zagrebu, Chorwacja) w referacie *Kultura hrvatskoga narodnog preporoda: prosvjetiteljska otrježnjavanja i(li) karnevaleskna opijenost* na podstawie XIX-wiecznych tekstów odrodzeniowych zanalizowała problem karnawałowego pijaństwa, ukazując, w jaki sposób w kulturze ścierała się tradycja z nowoczesnością. Następnie prof. Marzanna Kuczyńska (Uniwersytet im. A. Mickiewicza) zinterpretowała temat *Kultury biesiadnej jako wyznacznika kultury i subkultury* na podstawie powieści bułgarskiego prozaika Pawła Weżinowa *Nocą z białymi kołmi*, podkreślając identyfikowanie przez twórcę wysokiej kultury stołu pozytywnych bohaterów utworu z ideałami socjalizmu i programem Bułgarskiej Partii Komunistycznej, a Tvrko Vučković (Sveučilište u Zagrebu, Chorwacja) i Ivana Žužul (Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Chorwacja) w wystąpieniu zatytułowanym *Rakije, rakije amo jer utjehe nema u vodi. Alkoholizam, modernizam, degeneracija i inspiracija* przedstawili motyw alkoholu w literaturze modernizmu, wskazując też na problem bohaterów powieści – alkoholików.

Popołudniową Sekcję A w Salonie Mickiewicza prowadziła prof. Milica Semková. Podczas niej prof. Anna Gawarecka (Uniwersytet im. A. Mickiewicza) wygłosiła referat *»Jak sladce zni to slovičko: ty pivénko, ty pivičko«*. O pewnym fenomenie czeskiej kultury, w którym wykazała, że piwo w Czechach ma wymiar kulturowy i w okresie odrodzenia narodowego było czynnikiem kształtowania tożsamości wspólnotowej. Następnie mgr Paula Kiczek (Uniwersytet Warszawski) przedstawiła w wystąpieniu *Autoepifania Ladislava Klímy jako stwarzanie wewnętrznego rajy – próba reinterpretacji wybranych zagadnień klimowskiej filozofii* projekt „sztucznego rajy” czeskiego pisarza. Dr hab. Agata Firlej (Uniwersytet im. A. Mickiewicza) w referacie *Alkohol i polityka. Kilka przypadków z powojennego czeskiego teatru* zaprezentowała pięć powojennych sztuk teatralnych, w których motyw alkoholu spleta się z tematem polityki: *Audience* V. Havla, *Švejkův vnuk* L. Baláka, *Nože a růže aneb topless party* M. Urbana, *Růže pro Marketu* M. Viewegha i *Nahniličko* I. Krausa. W wymienionych dramatach alkohol sygnalizuje pozycję postaci w klasyfikacji ‘swój vs obcy’ (*Audience*, *Švejkův vnuk*) bądź ‘rządzący vs podporządkowany’ (*Nože a růže aneb topless party*), stanowi miarę upływu czasu i przemiany zachodzącej w postaciach (*Růže pro Marketu*, *Audience*), natomiast stan upojenia metaforyzuje „nienormalny” okres aksamitnej rewolucji lub transformacji ustrojowej (*Nahniličko*, *Růže pro Marketu*). Natomiast dr Dorota Bielec z Uniwersytetu Jagielloń-

skiego w Krakowie (*Alternatywny świat czeskiej młodzieży w czasach normalizacji na przykładzie powieści J. Pelca* »...a bude hůř«) podkreśliła problem spotkania zbuntowanej jednostki z państwem totalitarnym, w którym używki stają się sposobem ucieczki. Następnie mgr Anna Karczyska (Uniwersytet im. A. Mickiewicza) w referacie *Sztuczne piekło Petra Merki* omówiła elementy groteski i absurdu w kontrowersyjnych opowiadaniach czeskiego pisarza ze zbioru zatytułowanego *Hitler se na vás usmívá* (przeł. polski: *Jestem egzaltowaną lentilką*, 2015).

Sekcji B obradującej w Sali im. Wł. Kuraszkiewicza przewodniczyła prof. Marzanna Kuczyńska. Tutaj obrady rozpoczęła mgr Marta Olejniczak z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, która w referacie *Omamienie nicością. O nadmiarze braku* zajęła się powieściami Joanny Bator *Wyspy Łzy* i *Rok królika*, natomiast Anna Skurska (Uniwersytet Łódzki) w wystąpieniu *Od głodu nowoczesności po delirium Zakopanego, czyli wszystkie nalogi Michała Choromańskiego* postawiła diagnozę duszy nowoczesnej. O kulcie wieszca narodowego podczas okupacji sowieckiej we Lwowie mówiła dr Helena Sojka-Masztalercz z Uniwersytetu Wrocławskiego (*Adam Mickiewicz w »sowieckim raju«*. *Kult poety na łamach lwowskiej prasy polskojęzycznej*), a dr Bartłomiej Brzeziński w referacie *Upojeni duchem. O spirytualnych stanach ekstazy w refleksji prawosławnych myślicieli rosyjskich XX wieku* opisał poglądy wybranych myślicieli na temat duchowości. Jako ostatni swój referat *Alkohol i tożsamość: w drodze do nawrócenia. Wokół »Trylogii«* Wiktora Osiatyńskiego wygłosił prof. Michał Januszkiewicz (Uniwersytet im. A. Mickiewicza), który zastanawiał się nad tym, czy metanoja na pewno prowadzi do życia bez problemów.

Wieczorną Sekcję A w Salonie Mickiewicza prowadziła dr hab. Agata Firlej. Jako pierwszy wystąpił dr Tomasz Lenda (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie), który w referacie *»Bógżeć zapłać, Jędrzeju, żeś mię dziś upoił...«* *Kuracje alkoholem w poezji Jana Kochanowskiego* dokonał przeglądu pozytywnych konotacji związanych z motywem upojenia, a prof. Bożena Mazurkova z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach opisała *Poetyckie wędrówki Książnika ze słodkim i pijanym Bachem po rodzimych ścieżkach »cyprijskiego powiatu«*. Kolejny referent, mgr Michał Kotliński (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie), zajął się prozą mało znanego, nieżyjącego już, młodego pisarza Mirosława Nahacza, przedstawiając tekst *Narkotyki a sens życia. Halucynacyjne podróże Mirosława Nahacza, bez happy-endu*. Jako czwarty swój referat (*Alkoholowe raje polskiego inteligenta. Przypadek Jerzego Pilcha*) wygłosił dr Tomasz Nakonieczny (Uniwersytet im. A. Mickiewicza), który ukazał rolę alkoholu „w kształtowaniu się określonego typu identyfikacji, indywidualnych i zbiorowych, wśród polskiej inteligencji twórczej”, z kolei dr Anna Koszewicz (Uniwersytet im. A. Mickiewicza) przeanalizowała *Spoleczne postrzeganie narkotyków w kulturze polskiej od*

połowy XIX wieku do wybuchu II wojny światowej, wykorzystując w tym celu ówczesną prasę i literaturę.

Sekcji B odbywającej się w Sali im. Wł. Kuraszkiewicza przewodniczyła prof. Krystyna Pieniążek-Marković, a rozpoczęła ją mgr Sara Kurowska (Uniwersytet Łódzki), przedstawiając studium *Upojenie potwornym pięknem. Witkacowska koncepcja sztuki w zestawieniu z koncepcją André Bretona*, następnie mgr Michał Nikodem (Uniwersytet Śląski w Katowicach) zajął się rolą używek w książce *Przyjdzie Mordor i nas zje*, przedstawiając referat *Ukraińskie upojenia Ziemowita Szczerka*. Dr Anna Skibska (Uniwersytet im. A. Mickiewicza) wystąpiła z tekstem *Między haszyszem a peyotlem – o językach narkotykowych praktyk Waltera Benjamin i Stanisława Ignacego Witkiewicza*. Istotą referatu była próba porównania idiomów zmagających się z doświadczeniem opisu wpływu narkotyków na świadomość twórczą, co umożliwiła równoległa lektura Benjaminowskich protokołów oraz pism publicystycznych Witkacego, a mgr Michał Kucharski – również Uniwersytetu im. A. Mickiewicza – zaprezentował chorwacką poezję erotyczną (*Odurzeni poezją. Chorwacka poezja erotyczna na przykładzie utworów Drago Ivaniševića, Vesny Parun i Branko Ćopića*). Przedstawił, w jaki sposób chorwaccy poeci, tworząc w różnych okresach literackich, wykorzystali erotyzm do prezentacji problematyki ludzkiej kondycji w kontekście tragedii drugiej wojny światowej, czy współczesnego poczucia zagubienia jednostki. Jako ostatni referat wybrzmiał tekst dr Simony Mizerovej (Ostravská univerzita, Czechy) na temat *In vino veritas, in pivo taky. O sémantické interpretaci alkoholu na příkladu českých a polských kategorizovaných žánrů*.

Drugi dzień obrad odbywał się w Salonie Mickiewicza. Ich pierwszej części przewodniczył prof. Patrycjusz Pająk. Pierwszą część obrad rozpoczęli doc. Daniel Mikulaco i mgr Bożidar Cvenček (Sveučilište Jurja Dobrile w Puli, Chorwacja), którzy podczas wystąpienia *Četverolist hrvatskoga pjesničkog raja: Antun Gustav Matoš, Tin Ujević, Janko Polić Kamov i Josip Sever* przybliżyli stosunek chorwackich poetów do środków narkotycznych i zilustrowali ślad, jaki pozostawiły one w ich twórczości. Prof. Wasilij Szczukin z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie w referacie *Raje oświecenielskie. Kilka refleksji na temat rosyjskich (i nie tylko) parków dworskich* przeprowadził analizę strukturalno-semantyczną podmiejskich rezydencji carskich okolic Petersburga, zespołu parkowo-pałacowego Sans-Soussi w Poczdamie i Łazienek Królewskich. Natomiast prof. Iwan Sztajnier (Gomelski dzjarżajuny uniwersitet imja Francyska Skaryny, Białoruś) zaprezentował studium *Uwacablienne gołady u starażytnaj i sulczasnaj klasicznaj eurapejskaj litaratury*, a dr Magdalena Pytlak z Uniwersytetu Jagiellońskiego zapoznała uczestników konferencji z przedstawieniami odurzenia w kinematografii bułgarskiej (*Filmowe odloty. Narkotyki w najnowszym kinie bułgarskim*). Następnie wysłuchano

wystąpienia dra Artura Stęplewskiego z Uniwersytetu im. A. Mickiewicza *Nieodparty urok osmańskiego szpiega*.

Drugiej części obrad przewodniczyła prof. Marzanna Kuczyńska, oddając głos jako pierwszej referentce dr Aleksandra Hudy mač (Uniwersytet Jagielloński), która analizując dzienniki słowackiego pisarza tworzącego w II poł. XIX wieku, ukazała inną rolę, jaką odgrywają używki – rolę pośrednika (*Alkohol jako medium. Podróże Gustáva Kazimíra Zechentera-Laskomierskiego*), z kolei dr Rafał Majerek (Uniwersytet Jagielloński) nakreślił sposoby przedstawienia problemów związanych z alkoholem w twórczości innego słowackiego twórcy, wygłaszając tekst *Pułapki sztucznych rajów. Alkohol w tekstach Rudolfa Slobody*. Następnie wysłuchano wystąpienia dra Radosława Łazarza *Opilstwo i obżarstwo jako grzechy nie-nasze. Z problematyki sporu wyznaniowego w obrębie tradycji husyckiej*. Prof. Danuta Sosnowska z Uniwersytetu Warszawskiego w referacie *W rajy »diabelskiego ogródka«*. *Josef Váchal i jego fantazje* przeanalizowała teksty: *In memoriam Marie Váchalové i Ďáblova zahrádka aneb Přírodopis strašidel*, a dr Ilona Gowdź-Szewczenko z Uniwersytetu Wrocławskiego na podstawie powieści Petra Křenka *Lukášova naděje* ukazała literacki i filmowy obraz ojca alkoholika z perspektywy dziecka (*Dzieciństwo w oparach alkoholu – prozatorska ilustracja i jej filmowa (re)interpretacja*). Następnie prof. Krystyna Pieniążek-Marković (Uniwersytet im. A. Mickiewicza) wygłosiła tekst *Raj u stóp katedry (ekspresjonistyczna wizja Miroslava Krleży)*, w którym poświęciła uwagę ekspresjonistycznej jednoaktówce Miroslava Krleży z 1915 roku, będącej fantastyczno-realistyczno-groteskowym opisem wydarzeń towarzyszących dniu odpustu w zagrzebskiej katedrze, ilustrującej stan kolektywnego upojenia i „karnawałowego” odwrócenia porządku, prowadzącego do obudzenia ciemnej, pierwotnej, kanibalicznej i ciałowocentricznej strony ludzkiej egzystencji

Trzecią część obrad prowadziła prof. Joanna Czaplinska. Tę część rozpoczęła doc. Sněžana Vukadinović (Univerzitet u Novom Sadu, Serbia) referatem *Propagandna epika heroja u južnoslovenskom narodu. Slučaj Marka Kraljevića*. Przyglądała się ona pieśni epickiej *O królewiczu Marko* i jej wykorzystaniu przez propagandę polityczną. Natomiast mgr Karel Střelec (Ostravská univerzita, Czechy) w swoim wystąpieniu *Alkohol, hospoda, pítí – konstrukce paměti a identity periferie v současné české próze* analizował pod kątem wykorzystania motywów alkoholu, piwa czy wina wybrane dzieła literatury czeskiej, a mgr Petr Ligocký (Ostravská univerzita, Czechy) opisał *Dekadentní světy v dílech slovanských prokletých básníků. Karel Šebek a Kazimierz Ratoń w komparativním pojetí*. Profesor Krzysztof Kosiński (Instytut Historii PAN, Warszawa) w studium *W peerełowskim rajy. Alkohol i papierosy w dokumentach archiwalnych i w literaturze (na przykładzie prozy Marka Nowakowskiego)* zaprezentował rolę papierosów i alkoholu zarówno z perspektywy historyczno-socjologicznej, jak i literackiej. Referat zamy-

kający tę część obrad wygłosił dr Fitor Olimani (Universiteti i Elbasanit, Albania), który przedstawił *Kult świadomości i wyobraźni w dziele Mitrusha Kuteli »E madhe është gjëma e mëkatit«* (*Wielkie jest nieszczęście grzechu*).

Ostatniej części obrad przewodniczyła prof. Anna Gawarecka. W tej części ogłoszono 5 referatów. Rozpoczęła prof. Suzana Marjanić (Sveučilište u Zagrebu, Chorwacja), która w swoim wystąpieniu *Krležin »Put u raj«* (1970.) i (*mlada ex-Yu generacija s početka devedesetih ili (antropološko-proverbijalno) od kokaina do heroína*) opisała sytuację używania narkotyków w latach siedemdziesiątych do dziewięćdziesiątych XX wieku. Po niej wysłuchano referatu prof. Aleksandra Mijatovicia (Sveučilište u Rijeci, Chorwacja), *A(na)mnesiac: Opijenost, otrežnjenje i pamćenje u »Ministarstvu boli« Dubravke Ugrešić*. Natomiast dr Roman Sliwka (Uniwersytet im. A. Mickiewicza) podczas prezentacji *O smaku zerwanych winogron. Poetyka opisu w tekstach na etykietach win* omówił różnorodność opisów znajdujących się na etykietach win, ich układ i wykładniki leksykalne używane do opisanie smaku, koloru i zapachu, a dr Ewa Szperlik (Uniwersytet im. A. Mickiewicza) przeanalizowała *Socjalistyczny (sztuczny?) raj. Jugosławia Tity we współczesnej prozie chorwackiej*. Obrady zamknęło wystąpienie dr Marceli Lhotskiej, która omówiła *Slovo ráj v české slovní zásobě*.

Po każdym panelu, sekcji i obradach odbywały się ciekawe dyskusje i debaty naukowe. Konferencja spotkała się z dużym zainteresowaniem, została wysoko oceniona zarówno przez prelegentów, jak i pozostałych uczestników. Stała się przyczynkiem do poszerzenia kręgów badawczych dotyczących Baudelairowskiej metafory „sztucznych rajów”. Jej owocem będzie przygotowywana monografia.

Joanna Brodniewicz, Poznań